

УДК 373.3(430)

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-1-206-215

Цибулько Людмила Григорівна,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна.
luda.czibulcko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1201-3215>

Пилипенко Ганна Сергіївна,

учитель математики та інформатики Слов'янської ЗОШ
I-III ступенів № 10 Слов'янської міської ради Донецької області,
м. Слов'янськ, Україна.
ganna.sergiivna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3675-1813>

Стародубцева Діана Іванівна,

студентка 4 курсу педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський
державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна.
comfyav16534@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1957-5301>

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У світовому освітньому просторі дотепер відбувається зміна уявлень про сутність і мету освіти і виховання. Це викликає потребу у пошуку нових підходів до організації освітньо-виховного процесу. Тут слід пам'ятати, що в останній чверті минулого століття у світі відбулися кардинальні зміни, обумовлені процесом глобалізації. І в рамках цього процесу інтеграція стає наріжним каменем усіх перетворень у галузі освіти і виховання. Це обумовило вступ національних систем освіти в безперервний процес реформування, головною метою якого є підвищення якості освіти і виховання в процесі діалогу різних національних систем. У цьому зв'язку актуальним, як ніколи, є сьогодні зарубіжний досвід. Особливе місце серед зарубіжних країн посідає Федеративна Республіка Німеччина, яка створила одну з кращих освітніх систем у світі, де шкільне навчання є безкоштовним, загальним і обов'язковим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості національних систем освіти і раніше були предметом науково-педагогічних досліджень вітчизняних науковців: М. Курінної («Особливості змісту середньої

освіти Японії»), Н. Клочко («Організація початкової освіти в зарубіжному досвіді»), О. Локшиної («Оцінювання успішності учнів початкових шкіл у Західній Європі»), О. Ярової («Дидактичні основи організації навчання у початковій школі Євросоюзу») та інших. Але, на нашу думку, сьогодні особливої уваги потребує початкова школа, бо вона є фундаментом усієї системи освіти.

Тому ми поставили собі за мету описати та проаналізувати систему початкової освіти ФРН, однієї з найрозвиненіших країн Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Початкові школи існували ще в докайзерівській Німеччині, але до 1918 року вони називалися елементарними школами. Обов'язковою для всіх дітей початкова школа стала у 1920 році після прийняття Шкільною конфедерацією Рейху Основного закону Рейху, хоча до 1925 року школу відвідували переважно діти верхніх верств населення. Сучасна початкова школа утворилася з нижніх класів народної школи в кінці 60-х років минулого століття. У 2017 році в Німеччині було 15465 початкових шкіл (Grundschule in Deutschland).

Початкова школа – це вступ дитини до системи освіти і вона є в Німеччині єдиною школою, де навчаються всі діти без ранжування відповідно до їх здібностей. Навчання у початковій школі триває 4 роки, лише у федеральних землях Берлін і Бранденбург – 6 років.

Основним завданням початкової школи є введення дитини зі сфери гри до сфери навчання: залучення до навчальної діяльності, сприяння їй (дитини) природному зростанню за допомогою розвитку інтелектуального, фізичного та духовного потенціалу, озброєння її необхідними знаннями і навичками, розвиток критичного мислення і творчих здібностей, формування цілісного світосприйняття і сучасного наукового світогляду, виховання патріотів, громадян правової демократичної держави, які поважають права і свободи інших громадян і мають високу моральність. Виховується людина з різнобічним кругозором, науковим світоглядом на природу, суспільство і людину, усвідомленням своєї особистої відповідальності за все, що відбувається у навколишньому світі, людина з критичним мисленням і здатністю до самостійності. Початкова школа формує навчальну базу для подальшого навчання і сприяє розвитку особистості дитини. Тут діти отримують знання і набувають основних соціальних навичок. Поряд з освітою розвиваються також психомоторні здібності. Дітей виховують таким чином, щоб вони самостійно мислили, діяли і вчилися працювати (Bildungsplan für die Grundschule).

У січні-лютому з майбутніми першокласниками проводиться співбесіда, за результатами якої виявляється готовність дитини до школи. Цю готовність виявляють лікарі і соціальні психологи, а критерієм готовності є не вміння читати і писати, а соціальна зрілість дитини: її здатність виконувати завдання разом з іншими дітьми, розуміти правила

гри, дотримуватися їх, концентрувати увагу, бути дисциплінованими, доводити почату справу до кінця.

До початкової школи в Німеччині приймають дітей у віці 6 років. Причому у більшості федеральних земель 6 років має виповнитися до кінця червня, а в землі Баден-Вюртемберг – до кінця вересня, в Тюрингії – до кінця липня, а у Берліні і Бранденбурзі – до кінця грудня поточного року. Інколи до 1 класу зараховують дітей, яким виповнюється 6 років пізніше зазначених термінів, але вони досить добре розвинені фізично і розумово (Grundschule in Deutschland, Alter, Lehrstoff).

Слід зазначити, що донедавна в Німеччині існувало поняття так званого мікрорайону початкової школи, коли дітей могли навчати лише у школі, до якої вони належать, тобто найближчої до їх місця проживання. Але останнім часом деякі федеральні землі дозволили вирішувати це питання громадам, і тепер батьки самостійно вирішують, до якої школи йтиме їхня дитина.

Особливістю німецької системи початкової освіти є відсутність чітких дат початку і кінця навчального року, канікул. У кожній федеральній землі вони свої. Координацію дат бере на себе КМК (Конфедерація міністрів культури), щоб не було перенавантажень на транспорті і базах відпочинку. У більшості федеральних земель учні мають осінні канікули (у жовтні), різдвяні (у грудні-січні), зимові (у лютому), великодні, на Трійцю та літні, але у землях Баден-Вюртемберг та Шлезвіг-Гольштейн немає зимових канікул, у Бранденбурзі та землі Саар немає канікул зимових і на Трійцю. Літні канікули – найдовші, вони тривають, як правило, 6 тижнів, а починаються у деяких землях – у червні, в інших – у кінці липня. І навчальний рік, наприклад, школярі Берліна починають на першому-другому тижні серпня, а у землі Баден-Вюртемберг – у першій половині вересня (Schulferien Deutschland).

Уміти читати й рахувати до вступу до школи дітям у Німеччині зовсім не обов'язково. Вчителі самі всьому навчать. Проте офіційною мовою країни на момент вступу до 1 класу дитина має володіти на рівні B1, інакше питання про зарахування її до школи може бути відкладене на рік.

Навчатися в початковій школі не примушують, а скоріше за все мотивують, і відбувається навчання в ігровій формі.

У німецьких школах немає шкільної форми, вважається, що має бути максимально комфортно.

Основними напрямками навчальної програми початкової школи є такі:

- Німецька мова (читання і письмо, основи орфографії і граматики);
- Математика (арифметичні операції з числами від 1 до 1000000 та основи геометрії);
- Природознавство (перші відомості про хімічні та фізичні зв'язки);

- Краще знання (історико-географічні знання про свій регіон);
- Спорт;
- Музика;
- Релігія, етика;
- Самостійне користування персональним комп'ютером.

У багатьох землях, крім цього, до освітньої програми початкової школи належить також транспортна освіта, у межах якої діти наприкінці 4 класу отримують «водійське посвідчення та право користуватися велосипедом».

Головним змістом навчання з основних предметів, а саме: з німецької мови, математики та природознавства є такі види діяльності:

- Читання та письмо, оволодіння писемною мовою, орфографія, запам'ятовування, письмове висловлювання думок, письмо під диктовку (З 1 класу дітей намагаються навчити ставити питання, бачити проблему і відшукувати рішення). Діти пишуть невеликі твори, наприклад, «Як я провів канікули», а в 2 класі починають писати диктанти. Слід зауважити, що в 1 класі діти пишуть друкованими літерами, а в 2 класі – вже прописними. Учні початкової школи в Німеччині пишуть реферати ще коли вони роблять безліч помилок у правописі. Вчителі вчать їх алгоритму пошуку інформації, формують вміння структурувати текст. Діти самостійно обирають теми самостійно, а вчителі не ставлять суворих вимог до тематики доповідей та деталей їх оформлення);

- Основні математичні дії з числами від 1 до 1000000, основи геометрії, час і розрахунок проміжків часу (В 1 класі числа їх вчать рахувати лише до 20, числа їх вчать складати не у стовпчик, а за спеціальною логічною системою, щоб дітей вміли рахувати усно, а не на папері);

- Орієнтація у фізичних, хімічних та біологічних основах, що стосуються повсякденних реалій (Чому яблуко падає на землю, коли я його кидаю? Чому свічка гасне, коли я її накриваю стаканом? Що відбувається з моїм тілом, коли я розбиваю коліно?);

- Просторова і частково історична орієнтація у своїй місцевості (у радіусі приблизно 20 км);

- Елементарна політична освіта, формування історичної свідомості;

- Навчання правил дорожнього руху: у 1 класі – правила пішоходів, далі – правила їзди на велосипеді та складання екзамену;'

- Проведення елементарних бесід;

- Формування і розвиток демократичної і соціальної компетентностей .

Оскільки християнське релігійне навчання, як навчальний предмет, забезпечується із залученням релігійних громад (церков), воно вводиться вже у початкових школах (за винятком федеральних земель – членів Бременської угоди). Якщо батьки відмовляються від цього предмету,

школа не повинна примушувати. У такому випадку пропонується вивчення елементарної етики або філософії, або соціальні уроки. На соціальних уроках діти в ігровій формі вчать взаємодіяти у різних ситуаціях, висловлюють своє ставлення до різних ситуацій, вчать толерантності у відношенні до дітей з іншим кольором шкіри, інших національностей та релігій. Нерідко соціальні уроки веде директор школи.

Крім релігії, етики та філософії у початковій школі є предмети, які викладають спеціальні вчителі, а саме:

- іноземна мова;
- мистецтво (основи малювання, малювання по пам'яті);
- спорт;
- музика (спів та гра на музичному інструменті);
- медійне виховання (самостійна робота на комп'ютері, знайомство з новими медіями).

Регулярне обов'язкове навчання працювати на комп'ютері здійснюється у 4 класі, але перші кроки діти роблять у 2 класі. Вони з апаратним та програмним забезпеченням, а також з написанням програм обробки текстів, малюванням з найпростішим використанням графіки та роботою в Інтернеті. Під час роботи в Інтернеті звертається увага на певну небезпеку. Діти, які відвідують групу подовженого дня, мають можливість займатися в комп'ютерному класі під керівництвом фахівця. Це сприяє формуванню багатьох компетенцій.

Іноземну мову діти вивчають з 1 або 2 класу. Тут слід зазначити, що протягом першого року її вивчення діти не пишуть і не читають, вивчають напам'ять пісеньки і віршики, запам'ятовують окремі слова, словосполучення і фрази, складають коротенькі діалоги і повідомлення.

У 4 класі у німецьких школярів з'являється предмет «Хлопчики та дівчатка». На цих уроках дітям розповідають про відмінності хлопчиків та дівчаток і про те, що відбувається з їхнім організмом, коли вони дорослішають.

Успішність учнів регулюється системою оцінок. Але з'являються оцінки в багатьох федеральних землях лише з 3 класу, за згодою батьків, а з 4 класу вони стають обов'язковими. До цього вчителі дають батькам словесну характеристику успішності їх дітей. Слід зауважити, що оцінки дітям ставлять лише за самостійні роботи й тести. За відповіді на уроках оцінки, як правило, не виставляються. Шкала оцінок у початковій школі Німеччини шестибальна:

- 1 – дуже добре (рівень знань відповідає вимогам програми і навіть більше);
- 2 – добре (рівень знань відповідає вимогам повністю);
- 3 – задовільно (рівень знань в основному відповідає поставленим вимогам);
- 4 – достатньо (рівень знань має недоліки, але в основному відповідає вимогам);

5 – погано (рівень знань не відповідає вимогам, але показує, що необхідні знання є, і недоліки можуть бути усунені в найближчому майбутньому);

6 – недостатньо (рівень знань не відповідає вимогам, і навіть базові знання настільки неповні, що недоліки не можуть бути усунені в найближчому майбутньому).

Якщо успішність має чітко виражену позитивну чи негативну тенденцію, то оцінка може відмічатися плюсом або мінусом. Оцінки 5 і 6 вважаються незадовільними. Табелі з оцінками учні отримують двічі на рік.

До 2 класу всіх дітей переводять автоматично, а далі діти, які з одного чи більше предметів мають 5 або 6 балів, протягом року переводяться до молодшого класу. Щорічно таких дітей може бути від 1 до 3 на клас.

Наприкінці 4 класу особливо ретельно перевіряються знання учнів з німецької мови та математики. Предмет «німецька мова» включає в себе читання, письмо, правила письма, обговорення прочитаного, писемне та усне використання мови. Рівень знань визначають оцінки з диктанту та твору. Математичні знання включають наступне: дії з числами та величинами у межах чотирьох арифметичних дій, представлення предметів за допомогою чисел і величин, рішення нескладних задач, уявлення про найпростіші просторові зображення (симетричні фігури, куб і т.і.).

У початкових школах є групи подовженого дня, а в деяких існує ще так званий «обідній догляд», де можна залишити дитину на 1-2 години.

На батьківських зборах у німецьких школах батьків знайомлять із загальним станом справ у класі, розбирають організаційні питання. Учитель дає рекомендації, як, наприклад, допомогти дитині оволодіти читанням, які методи сьогодні існують. В жодному випадку не обговорюють будь-якого учня перед іншими батьками. Для цього існують індивідуальні консультації для батьків.

Німеччина – країна з дивовижною, дуже суперечливою і складною історією. Мабуть, саме з цим пов'язане таке педантичне ставлення німців до системи освіти. Якщо, наприклад, дитина раптом перестав відвідувати уроки без поважної причини, вирішенням цього питання займається поліція. Поліція суворо стежить за тим, щоб батьки не подорожували з дітьми під час навчання, а школам заборонено давати дітям дозвіл на пропуск занять за відсутності серйозної причини (виїзд на відпочинок не є такою причиною).

Протягом останніх десятиліть у Німеччині все частіше пропонується білінгвальна система навчання, насамперед у регіонах спільного проживання національних меншин. У 2008 році в країні було 80 білінгвальних шкіл, у 2014 – вже 287.

У федеральних землях Північний Рейн-Вестфалія та Нижня Саксонія набули поширення конфесійні початкові школи, які приймають дітей за релігійною приналежністю, чим ускладнюють вступ до певних шкіл дітям, наприклад, мусульманів.

Існують у Німеччині і приватні початкові школи. Їх засновують у регіонах, де більшість батьків бажає, щоб їхні діти навчалися у приватних школах. З 1990 року їх кількість зросла у східних федеральних землях. За даними федеральних професійних служб у 2010 році 3,5% всіх початкових шкіл були у приватній власності (у нових землях – біля 10,4), хоча у 2000 році їх було лише 2%. У 2016 році у східних землях приватні початкові школи відвідували понад 8% дітей, у західній частині країни – лише 3%.

У середині 4 класу вчителі дають рекомендації, до якої школи краще йти дитині відповідно до її здібностей і рівня розвитку. Діти з оцінками 1 і 2 йдуть до гімназії, інші – до реальної або основної школи. Існують ще й загальні школи, до яких приймають дітей незалежно від їх успішності у початковій школі.

Слід зазначити, що у міжнародному порівнянні німецька початкова школа має досить хорошу репутацію. Беручи участь у тестуваннях з математики, природознавства та рідної мови, німецькі 10-річні діти посідають протягом останніх десятиліть 10-12 місця серед 40 найрозумніших країн світу.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що головна відмінність освітньої системи Німеччини – це спрямованість на самостійність і дисциплінованість, учні початкової школи менше часу витрачають на вивчення матеріалу, а тому більше часу мають на спілкування з друзями, відвідування різноманітних гуртків та секцій. Корисним для України, на нашу думку, може стати досвід початкової школи східних федеральних земель, які вже пройшли шлях реформ у освіті і які відповідають вимогам сучасного європейського суспільства.

Список використаної літератури

- 1. Гаманюк В. А.** Європейський та міжнаціональний вибір шкільної освіти у Німеччині. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школі*. 2010. № 8. С. 67–74.
- 2. Закон** України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- 3. Цибулько Л. Г.,** Тищенко Д. В. Навчання іноземних мов у початкових школах Німеччини. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 1. С. 184-193. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2019_1_20.
- 4. Школы** за границей. URL: <https://gradstudyabroad.ru/education-level/schooling-abroad>.
- 5. Bildungsplan** für die Grundschule. URL: <https://www.lis.bremen.de/>
- 6. Grundschule** in Deutschland. URL: <https://www.partner-inform.de/>
- 7. Grundschule** in Deutschland, Alter, Lehrstoff. URL: <https://www.familie-und-tipps.de/>
- 8. Die** Primarstufe in Deutschland: Lernen in der Grundschule. URL: <https://www.bildungxperten.net/wissen/was-ist-die-primarstufe/>
- 9. Schulferien** Deutschland 2020. URL: <https://www.schulferien.eu/deutschland/ferientermine-de/>

References

1. Hamaniuk, V. A. (2010). Yevropeiskyi ta mizhnatsionalnyi vybir shkilnoi osvity u Nimechchyni [European and international choice of school education in Germany]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii ta zahalnoosvitnii shkoli*, 8, 67-74 [in Ukrainian].
2. **Zakon** Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
3. Tsybulko, L. H. & Tyshchenko D. V. (2019). Navchannia inozemnykh mov u pochatkovykh shkolakh Nimechchyny [Teaching foreign languages in primary schools in Germany]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 1, 184-193. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2019_1_20 [in Ukrainian].
4. **Shkoly** za hranisei [Schools Abroad]. Retrieved from <https://gradstudyabroad.ru/education-level/schooling-abroad> [in Russian].
5. **Bildungsplan** für die Grundschule. Retrieved from <https://www.lis.bremen.de/>
6. **Grundschule** in Deutschland. Retrieved from <https://www.partner-inform.de/>
7. **Grundschule** in Deutschland, Alter, Lehrstoff. Retrieved from <https://www.familie-und-tipps.de/>
8. **Die** Primarstufe in Deutschland: Lernen in der Grundschule. Retrieved from <https://www.bildungxperten.net/wissen/was-ist-die-primarstufe/>
9. **Schulferien** Deutschland 2020. Retrieved from <https://www.schulferien.eu/deutschland/ferientermine-de/>

Цибулько Л. Г., Пилипенко Г. С., Стародубцева Д. І.
Особливості системи початкової освіти в Німеччині

У статті розглянуто особливості системи початкової освіти в Німеччині. Дотепер серед європейських країн Німеччина посідає особливе місце, вона створила одну з кращих освітніх систем у світі, де шкільне навчання є безкоштовним, загальним і обов'язковим.

Автори розкривають основні дидактичні принципи організації навчального процесу та методи навчання дітей у початковій школі і зазначають, що основним завданням початкової школи є переведення дитини зі сфери гри до навчальної діяльності, сприяння природному зростанню дитини.

Звертається увага на те, що вже в 1 класі діти пишуть невеличкі твори. Далі вони готують доповіді та реферати. Дітей навчають критично мислити, ставити питання, бачити проблему і шукати рішення. Їх навчають знаходити інформацію, структурувати текст. У 2 класі діти вчаться працювати на комп'ютері. Вони починають писати програми обробки тексту, малювати з елементарним використанням графіки, працювати в Інтернеті.

Автори зазначають, що у німецьких початкових школах є предмети, яких немає в українських школах: релігійне навчання, медійне навчання, транспортна освіта та предмет «Хлопчики та дівчатка». У Німеччині також немає чітких дат початку і кінця навчального року і канікул, у

кожній федеральній землі вони свої, а координацією займається Конфедерація міністрів культури федеральних земель (КМК). Якщо учні мають незадовільні оцінки, їх протягом року переводять до наступного класу.

Автори статті вважають, що вивчення та аналіз досвіду навчання дітей у початкових школах європейських країн є дотепер цікавим і корисним.

Ключові слова: початкова школа, учень, навчальна діяльність, система освіти.

**Цыбулько Л. Г., Пилипенко А. С., Стародубцева Д. И.
Особенности системы начального образования в Германии**

В статье рассмотрены особенности системы начального образования в Германии. До сих пор среди европейских стран Германия занимает особое место, она создала одну из лучших образовательных систем в мире, где школьное обучение является бесплатным, всеобщим и обязательным.

Авторы раскрывают основные дидактические принципы организации учебного процесса и методы обучения детей в начальной школе и отмечают, что основной задачей начальной школы является перевод ребенка из сферы игры к учебной деятельности, содействие естественному росту ребенка.

Обращается внимание на то, что уже в 1 классе дети пишут небольшие произведения. Далее они готовят доклады и рефераты. Детей учат критически мыслить, задавать вопросы, видеть проблему и искать решения. Их учат находить информацию, структурировать текст. Во 2 классе дети учатся работать на компьютере. Они начинают писать программы обработки текста, рисовать с элементарным использованием графики, работать в Интернете.

Авторы отмечают, что в немецких начальных школах есть предметы, которых нет в украинских школах: религиозное обучение, медийное обучение, транспортное образование и предмет «Мальчики и девочки». В Германии также нет четких дат начала и конца учебного года и каникул, в каждой федеральной земле они свои, а координацией занимается Конфедерация министров культуры федеральных земель (КМК). Если учащиеся имеют неудовлетворительные оценки, их в течение года переводят в следующий класс.

Авторы статьи полагают, что изучение и анализ опыта обучения детей в начальных школах европейских стран до сих пор является интересным и полезным.

Ключевые слова: начальная школа, ученик, учебная деятельность, система образования.

Tsybulko L., Pilipenko A., Starodubceva D. Peculiarities of the System of Primary Education in Germany

The peculiarities of the system of primary education in Germany are considered in the article. At present Germany takes the peculiar place among the European countries, it created one of the best education systems in the world, where the school education is free, general and obligatory.

The authors find out the main didactic principles of organizing of educational process and methods of teaching children at primary school and emphasize, that the main task of the primary school is transferring the child from the sphere of game to educational activity, assisting natural of a child.

Attention is paid to that fact, that the first-year pupils write small essays, then they prepare papers. They are taught to think, to make questions. Children are taught to find information and to structure the text. In the 2nd form children learn to work on computer. They learn to write programs of text's processing, to draw with simplest graphics`using, to work in Internet.

The authors emphasize, that there are subjects at German primary schools: religious education (ethics elementary philosophy), Medien learning, transport education and the subject "Boys and girls". There are not clear dates of school-year and holidays beginning and ending, they are between 16 federal states, and the Conference of Ministers of Culture (KMC) coordinates educational practices at the national level. When some pupils have unsatisfactory marks, they will be transferred to the younger form during the school-year.

The authors of the article believe, that studying and analyzing of children education at primary schools of European countries is interesting and useful today.

Key words: primary school, pupils, educational activity, system of education.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2020 р.

Прийнято до друку 01.03.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.